

## Színek és helyek

EGYETEM(I)ESEN — 3.

Most, hogy a jó három és fél évtizeddel ezelőtti emlékeket idézgetem, újra előtem a színhely, az Ady téri egyetemi épület. A homlokzaton vörös zászlókat lenget a szél. A folyosókon faliújságok, tantermeinkben régi — és új, akkor még élő — klasszikusok portréi, transzparensok, gyűlésekre való felhívások.

Apropó, gyűlések! Hát azokban bizony jószerevel akadt részünk. A „röp”-től egészen a hajnalba nyúlókig. Időnként ülésezett a társadalmi bíróság is. Egyik alkalommal egy Pesty Éva nevezetű — teltkarcsú alkutú, szemüveges, szőke — lány ült a „vádoltak padján”. Rendszeresen elkésett a tanórákról — ez volt a vád ellene. A késés bizony minden korban ellentétes a fennálló szabályokkal, ám ezúttal különös súllyal esett latba. Ami nem is csoda. Hiszen a lepedőnagyságú Szabad Nép szinte hetente közölt fényképeket azokról, akik elkésnek a munkából, ezáltal akadályozzák a tervteljesítést, minek következtében — akarva, akaratlanul — „imperialista ügynökké” degradálódhatnak. Pesty Éva 1949-ben került az egyetemre, aligha lett volna alkalmas bármiféle ügynökségre, aludni ellenben rettenetesen szeretett. Felébredve sokáig is készülődött — női szokás! —, hát körülbelül ebben összegezhető késéseinek genezise. Mindez ellenben hat-hét órányi „tárgyalást” követően rajzolódott ki a — „meghívott” — professzoruság és a hallgatóság előtt, miközben izzóvá forrósodott a hangulat, kérdések tömege röpködött a levegőben és egymást követték — a hallgatóság soraiban is — a szenvedélyes összecsapások. Hogy milyen „ítéletet” hoztunk, arra sajnálatosan — vagy szerencsére? — már nem emlékszem. Arra ellenben igen, hogy másnap Éva zokogva mesélte: — Három kilót fogytam az átélt izgalmak hatására. — Igen, pontosan így mondta: az átélt izgalmak hatására. Azóta is váltig tűnődöm rajta, ezt vajon kárként vagy eredményként könyvelte-e el — a különben tényleg maximálisan ártatlanul pellengérré állított leányzó —; a tények ismeretében, azt tekintetbe véve, hogy a tortúrát követően megmértezték (mintegy az erkölcsi megmérgetetés után empirikus-kvantitatív is), az utóbbi feltételezés felé hajlok.

A hajnalig tartó gyűlések után, vitától kihevülve, agyoncigarettázott tudóval, nem mentünk rögtön haza. Bolyongtunk még egy ideig a környéken. Elkísértük a kollégistákat haza — vagy valamelyik albrétben lakó lányt: ugyanoda. Szépek voltak ezek az őszi, tavaszi, nyáreleji hajnalok. Minden megpróbáltatás ellenére is egy kicsit úgy éreztük: most megint valami fontos cselekedtünk. Teleszívtuk magunkat levegővel (és bizakodással). Fatörzsek, házfalnak dölve felnéztünk a levegőbe. A kelő Nap sugarai részut vetődtek át a Tisza felett. De a Hold is ott hajókázott még az égen, igaz, megfakultan, két füstpamacsos báránnyel közölt.

Régi-régi társak. Diószegi Bandi — később többszörös József Attila-díjas kritikus, szerkesztő — okos-pápaszemes tekintettel Majakovszkiját citál. S közben mindenki tudja, hogy — rejtett — gondolatai a filosz arcálca mögött egy évfolyamtársnőnk, Fehér Gizi felé kalandoznak. (Szegény Bandi régésrég halott már.) Vagy Bozó Laci, aki most a Rádió főrendezője, s akit akkor még Schönbrunn Lacinak hívnak és testi-lelki jó barátja Liszkai Tominak... S szegény jó Suki Béla, aki ekkor még nem tudja, hogy a marxizmuson kívül egzisztencializmus is van a világon, de szelleme már sok minden befogadására kész, és már épp úgy rajonganak érte a lányok, mintha monográfiát írt volna Heideggerről. Noha Heidegger ekkoriban számunkra egyszerűen még nem létezik (sok más szellemi produkttal egyetemben). Hisz abban a bölög eufóriában élünk, hogy más filozófiák képviselői megsemmisíthetők — a teljes életmű ismerete nélkül, csupán — néhány módszeresen, sőt tendenciózusan kiválasztott idézet elsőprő cáfolatának segedelmével.

Néha látogatók baktatnak fölfelé az Ady téri épület sokak koptatta lépcsőin. Feltűnik Darvas József elegáns alakja (akkoriban épp miniszter). Majd Veres Péter bácsi látogat közénk. Aztán jön Illés Gyula, hogy kifejtse véleményét a magyar nyelv ügyében. De — legalábbis a bennfentesek körében — legalább ekkora izgalmat okoz a régi „szegedi fiatal” Hont Ferenc látogatása is. Egyszer egyik tanóránknak is vendége akad, és Sötér István nagyvonalú eleganciával üdvözlö a közénk telepedett „Nagy Sándor, Sztálin- és Kossuth-díjas szegedi író”, akit én jól ismerek, akire ellenben a többiek úgy néznek föl, mintha egy más bolygóról érkezett ember pottyant volna ide.

A ház — valóságos labirintus. A folyosókat — ellenére a világitóudvarokról beáramló fénynek — hamar megüli a félhomály. Mikor — alkonyat-tájt — a nyüzsgés alábbhagy, a szemináriumi helyiségek is kezdenek elnéptelenedni. A folyosók padlóján nagyot koppanak, sőt visszhangoznak a léptek. Úgyhogy idejében figyelmeztetik a magukra maradt szerelmeseiket a közelgő veszélyre. Többnyire marad idő rendbehozni a dült öltözéket, netán még a zilált hajkoronát is.

Kint már megsűrűsödik a homály. Idebent tompa fény csillan a könyvszekrényüvegen. Tizenkilencedik századi sorozatok túldíszített gerincvonalai; Proust regényfolyamának zöld vászonkötéses kötetei; a hazai klasszikusok bordó borítói. Mindez most olyan bensőséges. Már-már családias. Tizenkilenc, húsz esztendősek vagyunk. Ereinkben érezzük lüktetni a pillanatot. A világ — s benne ez az óra is — csupa-csupa felkínálkozó lehetőség. Gyönyörű. Gyönyörű...

PAPP ZOLTÁN

## Királyi lakóhelyek a középkori Magyarországon

Hol laktak a magyar királyok? Mindenki rávágja: Budán. Ez kétségtelenül igaz. Ma is ott magasodik még a budai Várhegyen a hajdani királyi palota, a kőből rakott bizonyíték. Am uralkodóink nem mindig és nem csak Budán tartották székhelyüket. Az idők folyamán több állandó lakóhelyük volt, s ez időnként az ország fővárosának számított.

Az első királyi székhelyet és állandó királyi lakóhelyet valószínűleg még Géza fejedelem építtette Esztergomban. A hagyomány szerint itt született I. (Szent) István, aki uralkodása alatt bővítette, csinosította lakóhelyét. Utódai a trónon két és fél évszázadon át laktak ebben a Duna fölé magasodó sziklaszirten trónoló várpalotában, s így ezekben az időkben Esztergomot tekintették az ország fővárosának, esetenként Székesfehérvárral együtt, ahol a koronázásokat tartották, és ahol legnagyobb részben temetkeztek.

A királyi hatalom árnyékában Esztergom gazdag várossá izmosodott. Bár az ország első főpapja is itt lakott, az érsek hatalma a korai századokban nem nyomta rá hatalmának bélyegét a városi polgárság gazdasági-társadalmi viszonyaira, már csak azért sem, mert az esztergomi érsek birtokai részben a Duna bal partján fekvettek.

Közben a várból pompás királyi palotát varázsolt az Árpád-házi uralkodók egyik legkiválóbbika, III. Béla (1172—1196). Esztergom anyagi kultúrája, virágzó kereskedelme, az állami és egyházi hatalom egybeesése nemcsak a gazdasági és politikai életnek, de a magyar műveltségnek is messzesugárzó központjává tette a várost. Az itt, a palota újjáépítésével induló hazai gótika a román kori Magyarország építőművészetére gyakorolt nagy hatást.

Mielőtt azonban III. Béla átalakította volna az esztergomi palotát, másutt is tartottak fenn királyiaink állandó lakóhelyet. Például I. Béla (1060—1063) a Dunakanyar leg szebb helyén, Dömösön lakott legzibesebben, s rövid uralkodása alatt ez volt az ország székhelye. Itt is halt meg, amikor főembereivel tanácskozában rászakadt a trónterem mennyezete. A dömösi királyi palotában, majd a dömösi prépostság falai között (alapította Almos herceg 1107-ben) máskor is laktak magyar királyok vagy itt őriztetett néhány királyi herceget valamelyik uralmon levő, trónját féltő király. Kálmán (1095—1116) Álmost és annak fiát, a későbbi II. (Vak) Bélát, Dömösön vakittatta meg. Sajnos, sem a királyi palotából, sem a monostorból romoknál egyéb nem maradt.

Esztergom 250 éven át tartó felfelé ívelését aztán egyik napról a másikra törte derékba a tatár, amikor 1241/42 telén elfoglalta a várost, és lakóit utolsó szálig leölte. Ez is hoz-



A tatai vár

zájárult ahhoz, hogy a tengerpartról visszatérő IV. Béla (1235—1270) új székhelyet keresett s talált Budán, ahol a Várhegyen új fővárost építtetett a királyi udvar s az államigazgatás központja számára. 1249 körül, miután végérvényesen átadta az esztergomi érseknek a III. Béla által építtetett esztergomi palotát, IV. Béla udvartartásával együtt beköltözött a budai várpalotába, mely azóta is hazánk központja, fővárosa.

Amint azonban a történelemből tudjuk, megszakításokkal. S itt nem csupán a másfélszázados török megszállásra gondolunk.

Miután az Árpád-ház III. Endrével (1290—1301) fiúágon kihalt, megindult a versengés a leányági örökösök között a koronáért. Ebből végül az Anjou-házbeli Károly Róbert (I. Károly, Róbert Károly) került ki győztesen, akit háromszor is megkoronáztak (1301, 1309 és 1310), aki elsősorban a délvidéki urakra és nemességre támaszkodott. Ezért nem a budai várba költözött be, hanem új királyi palotát építtetett magának Temesvárott. Az építkezést már 1307-ben elkezdték s a király harmadszori koronázása után hamarosan beköltözhetett. Károly Róbert és udvara 1323 júniusáig lakott új palotában, amely a leírások tanúsága szerint szép és méltó volt a magyar királyhoz. Ezekben az években Temesvár volt az ország fővárosa, királyi székhelye, ahol az uralkodó „külföldi koronás főket és követségeket látott vendégül és az ország egyházi s világi méltóságait, vitézi rendeit és birtokos nemességét trónja köré gyűjté...” — olvashatjuk Szentkláray Jenőnek Temes vármegye történetéről szóló munkájában. Temesvárott tartották azt az országgyűlést 1323-ban, amelyen törvény született az első, állandó, hivatalos értékcsökkenésmentes pén-

zünk, a florenzi (firenzei) mintára vert forint bevezetéséről. Később I. (Nagy) Lajos (1342—1382), majd Zsigmond (1396—1437) is szívesen időzött a temesvári palotában, amely azonban az 1443. évi nagy föld-rengés összedöntött.

Miután az Anjou-király hatalma megszilárdult, elhatározta, hogy beköltözik az ország földrajzi központjának inkább tekinthető helyre, mégpedig Visegrádra. Ezért már 1320 körül felújította a fellegvárat és tövében, a Duna partján palotát építtetett, amely 1323-ban elkészült. Ez időtől Károly Róbert haláláig Visegrád a királyi székhely és egyben az ország fővárosa. De már 1320-ban itt tartotta lakodalmát Erzsébet lengyel királylánnyal, itt zajlott 1335-ben a nevezetes „visegrádi nemzetközi kongresszus”, ide hozatta Székesfehérvárról a koronát és a koronázási ékszereket, a királyi levéltárat stb.

Bár Nagy Lajos uralkodása alatt Buda, mint királyi székhely újra előtérbe kerül, a visegrádi palotát ő is csinosíttatja, mint később veje, Zsigmond.

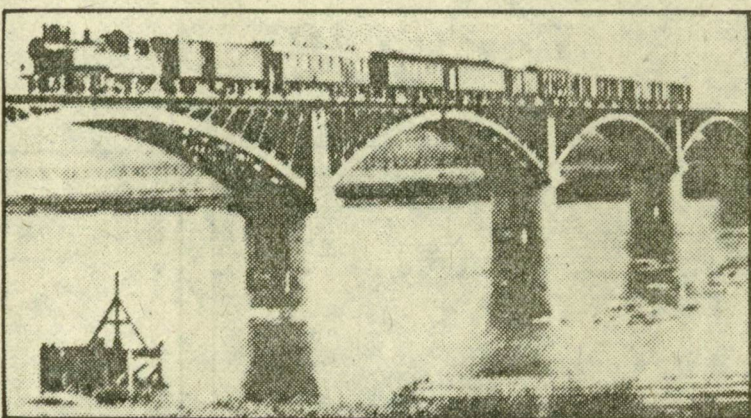
A palota azonban Mátyás (1458—1490) uralkodása alatt éri el építészeti, művészeti szempontból teljes gazdagságát. Ő szívesen lakott Visegrádon, azonban inkább a kikapcsolódását szolgálta s amolyan nyári palotának tekintette.

A visegrádihoz hasonló feladatot töltött be Mátyás életében a tatai várkastély, amely Bonfini szerint a király kedvenc pihenőhelye volt. Egy emberöltővel előbb azonban Tata, illetve a víz partján álló várkastélya csaknem olyan fontos szerepet töltött be az ország életében, mint Buda. Zsigmond király ugyanis 1423-tól legzibesebben itt lakott, itt fogadta a külföldi követeket — márpedig azok nagy számban és majd-hogynem állandóan tartózkodtak magyar földön, hiszen Zsigmond német-római császár is volt —, innen kormányozta Magyarországot és hatalmas birodalmát. De uralkodókat is látott itt vendégül, mint VIII. Erik dán királyt, aki fél évig lakott Tatán. Paleologos Manuel bizánci császár és népes kísérete két hónapon át élvezte a szép kastélyban Zsigmond vendégszeretét. Itt lakot, mint a király vendége Lazarovics szerb despotá, III. Tvartko boszniai király és még ki tudná felsorolni a többieket. Volt, hogy egyszerre 5000 lovat kellett elhelyezni itt.

Később II. Ulászló (1490—1516) is szívesen lakott Tatán s ezért 1510-ben az országgyűlést is itt tartották, amely fontos nemzetközi témát vitatván meg, az elnöklő érsek-prímás széke körül a német császár, a francia, a lengyel, cseh királyságok, a pápa és számtalan fejedelemség követői foglaltak helyet.

Királyaink a középkorban más városokban, várakban és palotákban is laktak hosszabb-rövidebb ideig — hogy a királynék várpalotáiról ne is beszéljünk —, most csupán a legfontosabbakról szólnék.

CSONKARÉTI KÁROLY



## Küldjön egy képet!

Mai lapunkba a Liebmann Béla által rendelkezésünkre bocsátott fotókból válogattunk. Az egyik egy képeslap, amely a régi közúti Tisza-hidat ábrázolja madártávlatból. Még abban az időben, amikor nem volt partfürdő az újszegedi oldalon. Mellette pedig a valaha vasúti híd, amint éppen vonat gördül át rajta. (A kép Liebmann Béla saját felvétele, s érdekessége, hogy külön engedéllyel készült 1928-ban. Fotózni ugyanis nem volt szabad, lévén, hogy katonai objektumnak is számított.) Harmadik képünk pedig a Dömötör templomot ábrázolja, amelynek helyén épült később a Fogadalmi templom. A fotó érdekessége, hogy a templom előtti kápolna került át később a Lechner térre.

